

CĂLĂTORIE LIBERĂ

ZHUANGZI este considerat, alături de Laozi și Liezi, unul dintre cei trei părinți ai daoismului. Unii cercetători apreciază că ar fi trăit, cu aproximație, între 369 și 286 î.e.n., alții, mai precauți, îl situează între secolele IV și III î.e.n. Se spune că Maestrul Zhuang, pe numele său Zhuang Zhou, ar fi trăit în regatul Song, pe teritoriul actualei provincii Henan, în plină perioadă a Regatelor Combatante, dominată de instabilitate politică și de conflicte permanente. În mai mare măsură decât oricare dintre daoiștii Chinei preimperiale, Zhuangzi instaurează *Dao*, Non-Acțiunea (*wu wei*) și Firea (*xing*) ca principii supreme într-o lume în care Omul este egalul Cerului și Pământului. Fără a neglija nici una dintre temele fundamentale ale gândirii (existența, cunoașterea, valoarea), cu umor, vorbe de duh și paradoxuri, Zhuangzi ne îndrumă pe calea deslușirii înțelesurilor multiple ale învățaturii sale.

LUMINIȚA BĂLAN este conferențiar la secția de limba chineză a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București, doctor în lingvistică. Este autoarea unor lucrări despre lingvistica chineză, cum ar fi *Limba și scrierea chineză standard*, *Lexicologia chineză*, *Lingvistica chineză* (coautoare). A mai tradus din limba chineză clasică opera filozofului confucianist Xunzi, *Calea guvernării ideale*.

TATIANA SEGAL este sinolog, doctor în filozofie, economist și doctor în economie. A tradus lucrări referitoare la gândirea extrem-orientală (George Oshawa, *Principiul unic al filozofiei și științei din Extremul Orient*, Gérard Edde, *Calea lui Dao*), la daoism (Isabelle Robinet, *Istoria daoismului de la origini până în secolul XIV*, Isabelle Robinet, *Meditația daoistă*) și este autorul cărții *Valori morale în daoismul primitiv*. În cursurile sale „Techniques de négociation” și „Management intercultural” (ASE – FABIZ, secția franceză) face cunoscută specificitatea culturii și civilizației chineze.

ZHUANGZI

Călătorie liberă

Traducere din chineza clasică, note,
studiu introductiv, glosare și bibliografie de
LUMINIȚA BĂLAN și TATIANA SEGAL

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Mona Antohi
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marieva Cătălina Ionescu
DTP: Ileana Buzoianu, Cornel Drăghia

Tipărit la C.N.I. „Coresi“ S.A.

Zhuangzi bu zheng
Yunnan renmin, Kunming, 1980

© HUMANITAS, 2009, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZHUANGZI

Călătorie liberă / Zhuangzi; trad., note, st. introductiv, glosare, bibliogr.:
Luminița Bălan, Tatiana Segal. – București: Humanitas, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-2446-8

I. Bălan, Luminița (trad.; pref.; ed. șt.)

II. Segal, Tatiana (trad.; pref.; ed. șt.)

299.513

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi Carte prin poștă: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Indicații privind pronunția

Din dorința de a veni în sprijinul nespecialiștilor care doresc să pronunțe cât mai corect termenii în limba chineză pe care-i folosim în lucrare în transliterația latină oficială, oferim mai jos corespondențele fonice.

Consoane inițiale:

b, d, g se citesc *p, t, c*

p, t, k se citesc *ph, th, ch*

zh, ch, sh se citesc *ge* (ca în „geam“), *ce* (ca în „ceai“), *ș*

z, c, s se citesc *ț, țhî, sî*

j, q, x se citesc *dzi, țhi, și*

r se citește *j*

Consoane finale:

ng se citește *n* velar

r se citește *r* retroflex

Semiconsoane:

w se citește *u*

y se citește *i*

Vocale:

a se citește *e* între *i* sau *ü* și *n*

e se citește *ă* (când nu este în diftongii *ei, ie, üe*)

i se citește *i* după consoanele *z, c, s, zh, ch, sh*

o se citește *u* înaintea finalei *ng*

u se citește *ü* după consoanele *j, q, x*

CAPITOLUL I

Călătorie liberă

逍遙遊

În Marea de Nord trăiește un pește; numele lui este Kun. Nu se știe câte mii de *li* măsoară. El se transformă și devine pasăre; numele ei este Peng. Nu se știe câte mii de *li* are spinarea-i. Când se stârnește, își ia zborul, iar aripile-i sunt ca norii aninați pe cer. Aceasta este pasărea. Când Marea de Nord se frământă, pasărea Peng se pregătește să plece spre Marea de Sud – Lacul Ceresc. În *Qi Xie*¹, culegere de întâmplări ciudate, se spune: „Când pasărea Peng se îndreaptă spre Marea de Sud, se bat valuri de trei mii de *li* înălțime. Purtată de vârtejul de vânt năprasnic, se înalță la nouăzeci de mii de *li*. Zboară vreme de șase luni și apoi se oprește.“ În jur par a fi cai sălbatici, nisip și praf, ființe și lucruri ce se suflă unele pe altele. Albastrul este într-adevăr culoarea cerului sau este culoarea infinitului? Privind în jos, totul i se arată albastru.²

Când nu este adâncă, apa nu are forța să poarte o barcă mare. De răstorni apa dintr-o ceașcă într-o adâncătură, atunci o bărcuță cât un fir de iarbă va pluti, dar de pui ceașca să plutească, ea se afundă, căci apa-i puțină și barca prea mare. De nu este puternic, vântul nu are forța să susțină aripile păsării Peng. De aceea, pasărea Peng se ridică la nouăzeci de mii de *li* cu vântul dedesubt. Purtată

1. Unii comentatori chinezi consideră că *Qi Xie* indică numele unei persoane, iar alții că este titlul unei lucrări.

2. Oamenii aflați pe pământ privesc spre cer și nu disting culoarea lui adevărată. Pasărea Peng, aflată în înaltul cerului, privește în jos și nu-și dă seama de distanța care o desparte de pământ.

de vânt, cu cerul albastru în spate, nimic n-o mai poate împiedica să se îndrepte spre miazăzi.

Un greier, dând învățătură unui porumbel și râzând de pasărea Peng, spuse: „De mă ridic pe neașteptate și mă îndrept în zbor către un ulm sau un stejar, mi se întâmplă să nu ajung până acolo și să cad pe pământ. De ce pasărea Peng trebuie să se înalțe la nouăzeci de mii de *li* ca s-o pornească spre sud? Cel ce merge până la câmpul din apropiere și se întoarce pe înserat este încă sătul; cel ce merge o sută de *li* își ia provizii pentru o zi; cel ce merge o mie de *li* își ia provizii pentru trei luni.“

Ce știu cele două vietăți? Cunoașterea celui mic nu este pe potriva cunoașterii celui mare și nici viața scurtă nu este ca viața lungă. Cum se poate ști că este într-adevăr așa? Ciupercile de dimineață nu cunosc amurgul și noaptea; efemerida nu cunoaște succesiunea primăvară—toamnă. Aceasta este viața scurtă. La sud de regatul Chu trăiește copacul Ming Ling, a cărui primăvară durează cinci sute de ani, iar toamna tot pe atât. În vremurile străvechi, exista un cedru mare³ a cărui primăvară dura opt mii de ani, iar toamna tot pe atât. Aceasta este viața lungă. În zilele noastre, Peng Zu este renumit pentru longevitatea sa. Toți oamenii se compară cu el. Oare nu este trist?

Regele Tang și înțeleptul Ji discutau: „În Nordul pustiu există o apă neguroasă – Lacul Ceresc. Acolo trăiește un pește lat cât vezi cu ochii. Nimeni nu știe cât e de lung. Numele lui este Kun. Tot acolo trăiește și o pasăre. Numele ei este Peng. Spinarea ei se aseamănă cu munții Taishan; aripile ei se aseamănă cu norii aninați pe cer. Se rotește în vârtej ca un corn de berbec, se înalță la nouăzeci de mii de *li*, despică norii și aerul și, purtând în spate cerul albastru, își urmează drumul spre miazăzi până la Marea de Sud.“ Pitpalacul Chi, râzând de pasărea Peng, spuse: „Unde se duce? Eu mă înalț într-un salt, dar nu străbat mai mult de câțiva pași. Cobor și plutesc

3. „Cedrul mare“ (*da chun*) era un copac care se găsea în Sud și pentru care treizeci și două de mii de ani pământeni reprezentau un an.

printre ierburi și flori. Așa ajung la capătul zborului. Dar unde se duce ea?” Aceasta este diferența dintre mic și mare.

În vechime, unii aveau atâta cunoaștere, încât puteau obține ranguri dregătorești; alții se purtau pe placul tuturor sătenilor; alții erau atât de virtuoși, încât îl încântau pe principe; iar alții erau atât de capabili, încât câștigau încrederea întregului regat. Cu toate acestea, ei se asemuiau pitpalacului Chi.

Maestrul Rong din Song a râs de ei. Când toată lumea îl lăuda, nu prindea mai mult curaj; când toată lumea îl hulea, nu se mătnea, căci făcea deosebirea între ceea ce este înlăuntru și ceea ce se arată în afară. El statornicea hotarul între glorie și rușine. Atât era știința lui. Deși nu se zbuciuma câtuși de puțin pentru lumea înconjurătoare, încă nu se rânduise.

Maestrul Liezi călătorea pe vânt într-o perfectă armonie și se întorcea după cincisprezece zile. Deși nu se zbuciuma câtuși de puțin pentru lumea înconjurătoare, el a atins fericirea. Deși a scăpat de grija mersului pe jos, tot se slujește de ceva pentru a se deplasa. Tot așa, cel care stăpânește esența Cerului și Pământului se slujește de transformările celor șase sufluri pentru a călători în Infinit. Ce i-ar mai trebui? De aceea se spune: „Omul Desăvârșit este lipsit de sine; Omul Spirit este lipsit de merite; Omul Înțelept este lipsit de renume.”

Vrând să-i cedeze conducerea Lumii Subcerești, împăratul Yao i-a spus lui Xu You: „Când soarele și luna răsar, nu le-ar fi greu făcliilor nestinse să împrăștie lumina? Când vine vremea ploilor, n-ar fi în zadar să mai stropească cineva pământul? Maestre, guvernând Lumea Subcerească, mă asemăn cu «Reprezentantul Cadavrului» și mă văd nepotrivit. Te rog pe Domnia Ta să guvernezi Lumea Subcerească.” Xu You îi răspunde: „Stăpânul guvernează Lumea Subcerească și aceasta este bine condusă. Pentru ce să iau eu locul Stăpânului? Pentru renume? Renumele este oaspetele realității. Să devin și eu un oaspete? Cuibul pitulicii se află în adâncul pădurii, dar îi e de folos doar o singură ramură. Cârțița bea apă din râu, dar

numai cât să se sature. Stăpânul să-și întoarcă gândul și să rămână principe. Eu nu vă sunt de nici un folos la conducerea Lumii Subcerești. Dacă bucătarul nu-și conduce bucătăria, «Reprezentantul Cadavrului» și «Oficiantul Slujbei» nu părăsesc vasele de vin și masa de sacrificiu ca să-l înlocuiască.”

Înțeleptul Jian Wu se sfătuiește cu Lian Shu: „Eu l-am auzit pe înțeleptul Jieyu spunând vorbe mari, dar care nu se susțin și care, odată plecate, nu se mai întorc. Mă tem că vorbele lui nemărginite precum Calea Lactee sunt întru totul lipsite de realitate și nu-i ating pe oameni.” Lian Shu întrebă: „Ce spun acele vorbe?” Jian Wu îi răspunse: „Jieyu spune că pe îndepărtatul munte Gushe locuiesc Oamenii Spirit. Pielea lor este albă ca zăpada; sunt frumoși ca niște prunci; nu mănâncă cele cinci cereale; se hrănesc cu vânt și beau rouă; urcă pe nori și, mânând dragoni zburători, călătoresc dincolo de cele Patru Mări. Când își concentrează spiritul, ei vindecă bolile și se îngrijesc de recolte. Eu consider că aceste vorbe sunt nebunești și nu cred o iotă.” Lian Shu spuse: „Așa este. Orbul nu poate percepe splendoarea lucrurilor, iar surdul – sunetul de clopot și de tobe. Dar oare numai corpul să fie surd și orb? Este întocmai cum ai spus Domnia Ta. Acești Oamenii Spirit, prin virtutea lor, unifică cele zece mii de lucruri. De-ar fi rugați să conducă țara, s-ar coborî oare la mărunțișurile Lumii Subcerești? Pe aceștia nimic nu-i vatămă: marile inundații care se ridică până la Cer nu-i îneacă; marile arșițe care topesc metal și piatră, pârjolesc pământ și munte nu-i ard. Astfel, din praful și pleava de pe corpul Oamenilor Spirit s-ar putea modela câte un chip pentru împărații Yao și Shun. Cum să încuviințeze ei să se preocupe de mărunțișuri?”

Un negustor din regatul Song a adus în regatul Yue câteva pălării de ceremonie. Cei din Yue obișnuiau să-și taie părul și să-și tatueze corpul, așa că nu aveau trebuință de ele. Împăratul Yao, guvernând Lumea Subcerească, a adus pacea între cele Patru Mări. Mergând să-i vadă pe cei Patru Înțelepți de pe îndepărtatul munte Gushe, la sud de fluviul Fen, Yao și-a dat seama cu tristețe că a uitat de Lumea Subcerească.”

Huizi îi spuse lui Zhuangzi: „Regele Wei mi-a lăsat moștenire semințe de țigvă. Eu le-am sădit și-au rodit. Fructele cântăreau fiecare câte cinci *dani*. Umplute cu apă, erau atât de grele, că nu puteau fi ridicate. Tăiate pentru a servi drept vase de vin, erau atât de plate, că nu puteau ține nimic. Deși erau destul de mari, eu le-am socotit nefolositoare și le-am sfărâmat.“ Zhuangzi răspunse: „Maestre, chiar nu te pricepi să folosești ceea ce este mare. Cineva din Song știa să facă leacuri ca să vindece mâinile crăpate ale celor care din tată-n fiu albeau borangicul. Un străin, auzind despre aceasta, a vrut să cumpere secretul leacului pe o sută de galbeni. Clanul s-a întrunit și oamenii au spus: «De atâtea generații albim borangicul și nu ne-am ales cu mai mult de câțiva galbeni. În astă dimineață am putea câștiga o sută de galbeni în schimbul priceperii noastre. Să facem târgul!» După ce și-a luat leacul, străinul a cerut să fie primit de regele din Wu. Deoarece regatul Yue era în conflict⁴ cu regatul Wu, regele din Wu i-a încredințat comanda armatei. Armata din Wu s-a înfruntat pe apă cu armata din Yue și a învins-o. Pământul cucerit a fost împărțit, iar străinului i-a revenit un fief. Leacul a avut aceeași putere, dar întrebuițările lui au fost diferite. Prin urmare, pe unul l-a ajutat să obțină un fief, în timp ce pe alții nu i-a ajutat decât la albitul borangicului. Tu ai avut țigve de cinci *dani*. De ce, în loc să le faci vase mari de vin, nu te-ai gândit să le faci plute care să străbată fluvii și lacuri? Iar dacă acum te lamentezi că vasele nu pot ține nimic este pentru că tu, Maestre, ai un spirit îngust.“

Huizi i se adresă lui Zhuangzi: „Eu am un copac mare pe care oamenii îl numesc Cenușer. Trunchiul său mare și noduros nu se supune sforii și tușului. Ramurile lui mici și strâmbe nu se supun compasului și echerului. Crește la marginea drumului, iar dulgherul n-are ochi pentru el. Vorbele tale sunt mari, dar fără folos, și de aceea oamenii deopotrivă le nesocotesc.“ Zhuangzi îi răspunse: „Tu

4. Fragmentul se referă la luptele dintre regele Fu Chai (?–473 î.e.n.) din regatul Wu și regele Gou Jian (?–465 î.e.n.) din regatul Yue.

Călătorie liberă

ai văzut vreodată o nevăstuică? Se ghemuiește și pândește prada, sare în dreapta și în stânga, aleargă în sus și în jos, iar până la urmă cade în cursă sau moare prinsă în plasă. Acum, privește iacul: este mare cât norii atârnați pe cer. Deși este considerat mare, nu e în stare nici măcar să prindă șoareci. Tu ai un copac mare, dar te neliniștești că nu-ți este de nici un folos. De ce nu-l sădești într-un sat unde nu există copaci sau în pustietatea câmpului nemărginit, unde oricine ar putea să se odihnească la umbra lui? N-ar mai fi amenințat de lovitura toporului și nimic nu l-ar mai face să sufere. Cu ce îți tulbură liniștea zădărnicia lui?”

CAPITOLUL II

Despre unitatea lucrurilor

齊物論

Nanguo Ziqi ședea rezemat pe un scaun, privea cerul și respira liniștit, desprins parcă de trupul său. În timp ce-l servea, Yan Cheng Ziyou îi spuse: „Ce faceți? Fără îndoială, corpul poate fi asemenea copacului uscat, iar inima asemenea cenușii moarte. Cel care șade acum pe scaun nu mai este cel de altădată.“ Ziqi îi răspunse: „Yan, ce te tulbură de spui așa ceva? Eu, cel de acum, m-am pierdut. Știi ce înseamnă asta? Tu auzi naiul⁵ Omului, dar nu auzi naiul Pământului. Tu auzi naiul Pământului, dar nu auzi naiul Cerului.“ Ziyou continuă: „Îndrăznesc să vă întreb despre rostul acestor lucruri.“ Ziqi îl lămură: „Suflul Pământului se numește vânt. Uneori nici nu adie. Când se stârnește, strigă cu mânie prin mii de goluri. Oare tu nu auzi clocotul lui? Când suflă cu putere, în pădurile de pe creste se iscă teama: sute de scorbură își ițesc golurile din trunchiurile copacilor de parcă ar fi nas, gură, ureche, obadă, țarc, piuliță. Golurile seamănă cu mlaștina și murdăria. Când vântul trece prin scorbură, pare că se aud clipocit, răget, bombănit, răsuflare, chemare, strigăt de durere, suspin, mușcătură. Mai întâi este cântecul și apoi – ecoul. Când vântul abia adie, armonia este firavă; când vântul se întetește, armonia se-implinește; când vântul puternic le străbate, toate scorburile se golesc. Tu nu poți să vezi că acest tremur este armonie. Oare această unduire este înșelătoare?“ Ziyou comentă: „Așadar,

5. Am folosit cuvântul „nai“ pentru a desemna un instrument muzical chinez din Antichitate, denumit *lai*, care avea 16 tuburi de bambus, o lungime de 1 *chi* și 2 *cun* ($\approx 38,4$ cm) și era asemănător cu aripa de phoenix. Caracteristicile instrumentului ne-au determinat să optăm pentru un termen echivalent românesc.

toate golurile acestea reprezintă tocmai naiul Pământului, iar tuburile de bambus sunt chiar naiul Omului. Îndrăznesc să întreb despre naiul Cerului.“

Ziqi spuse: „Din naiul Cerului răsună mii de sunete diferite și fiecare se iscă în mod natural. Dar cine să fie cel care le stârnește? Cunoașterea multă este fără opreliști; cunoașterea puțină îngreșează. Vorba de duh strălucește; vorba proastă este doar pălăvrăgeală. În somn, spiritele se întrețes; după trezire, trupurile se agită. Prietenia îi unește pe oameni, dar zi de zi ideile lor se confruntă. Atunci, apar gândul simplu, și cel viclean, și cel ascuns. O îndoială cât de mică întristează, iar îndoiala profundă îndurerează. Fiecare om se poartă precum săgeata slobozită din arc și încearcă să deslușească în vorbe Adevărul și Falsul. Fiecare om rămâne neclintit ca jurământul și se străduiește să-și apere victoria prin vorbe. Așa cum vorbele fiecăruia se pierd pe zi ce trece, tot așa ei pier ca toamna și iarna. Fiecare se afundă în acțiunile sale și nu se mai poate întoarce. Fiecare se închide în sine și astfel îmbătrânește. Nimeni nu va întoarce la viață inima care se apropie de moarte. Bucuria, mânia, durerea și plăcerea, neliniștea, suspinul, nestatornicia și inerția, frivolitatea, pierzania, pasiunea și trufia izvorăsc ca muzica din goluri, ca ciupercile din aburi. Ziua și noaptea își urmează una alteia, dar nimeni nu știe de unde răsar. Gata! Gata! Așa apar răsăritul și asfințitul, dar care să le fie originea?

Dacă Originea nu există, nici eu nu exist. Dacă eu nu exist, nu există nimeni care să primească toate acestea. Acest gând îmi este aproape. Chiar dacă ar exista cu adevărat un Stăpân, mie nu mi-a dezvăluit nici un semn. Că poate acționa, cred, dar nu i-am văzut forma. Are existență, dar nu are formă.

Un trup este alcătuit din o sută de oase, nouă orificii și cinci viscere, și astfel există.⁶ Ce să consider mai important dintre acestea?

6. În concepția chineză antică, o sută de oase reprezentau scheletul complet al corpului omenesc, cele nouă orificii sunt ochii, gura, nările, urechile, anusul

Tu preferi întregul sau vreo parte anume? Dar dacă toate acestea se comportă ca supușii și slujnicele? Ei nu sunt vrednici să se conducă unii pe alții. Oare fiecare devine pe rând stăpân și slugă? Dacă fiecare are un stăpân adevărat, atunci există. Dacă iscodim puțin, îi găsim sau nu existența, fără să-i sporim sau să-i știrbim adevărul. De cum capătă formă completă, fiecare caută s-o păstreze neatinsă până la sfârșitul vieții. Fiecare om este în opoziție sau armonie cu tot ceea ce există. Fiecare se grăbește spre capătul vieții ca într-un galop și nimeni nu-l poate opri. Oare nu este trist? Fiecare se ostenește muncind toată viața, fără să vadă vreo împlinire. Astfel, obosit și epuizat, trudește fără să știe încotro se îndreaptă. Oare nu este dureros? Ce folos să se spună că aceasta nu este moarte? Înfățișarea lui se schimbă și inima la fel. Oare se poate spune că aceasta nu-i o mare durere? Așa este viața omului. Chiar atât de tristă să fie? Oare numai pentru mine este tristă și pentru ceilalți nu-i așa? Așadar, fiecare se supune inimii sale și aceasta-i este stăpân. Oare există cineva fără de stăpân? Când propria inimă îți este stăpân, la ce bun să cunoști un altul? Chiar și prostul are un stăpân. Când inima se împlinește, a încerca să deosebești Adevărul de Fals este ca și cum cineva ar sosi astăzi în Yue, deși ajunsese deunăzi⁷. Aceasta este ca și cum s-ar considera Non-Existentul drept Existent. Non-Existentul este Existent. Deși are spirit, nici Yu nu poate ști acest lucru. Atunci eu singur cum aş putea?

Vorba nu este numai suflare. Cel care vorbește are ceva de spus, dar înțelesul vorbelor lui nu este perfect determinat. Oare vorba există cu adevărat sau nu a existat niciodată? Se poate considera că vorba-i diferită de piuitul puilor. Oare așa să fie? Ce tănuiește *Dao* de există Adevăr și Fals? Ce tănuiesc vorbele de există Afirmație și Negație? Unde să se ducă *Dao* fără să existe? Unde să existe vorbele

și orificiul extern al canalului uretral, iar cele cinci viscere sunt inima, plămâni, ficatul, splina și rinichii.

7. „A sosit astăzi în Yue, deși ajunsese deunăzi“ este o expresie a filozofilor dialecticieni.

și să nu fie posibile? *Dao* tănuiește deveniri mici. Vorbele tănuiesc înfloritură. De aceea există afirmația și negația confucianiștilor și moiștilor⁸. Unii afirmă ceea ce negau ceilalți și negau ceea ce afirmă ceilalți. A afirma ceea ce neagă ceilalți și a nega ceea ce afirmă ceilalți nu reprezintă Iluminarea.

Orice existență este alta și totuși orice existență este ea însăși. Acesta nu se vede pornind de la Acela, dar se află pornind de la Cunoaștere. De aceea, se spune că Acela provine din Acesta, iar Acesta se datorează Aceluia. Este ca și cum s-ar spune că Acesta și Acela se nasc reciproc. Așadar, viața este moarte, moartea este viață, posibilul este imposibil, imposibilul este posibil. Rostul afirmației este de a nega, iar rostul negației este de a afirma. Drept urmare, Omul Înțeles nu se supune acestor contrarii, ci este iluminat de Cer. Și asta este o afirmație. Acesta este și Acela; Acela este și Acesta. Acela este o afirmație și o negație, iar Acesta este o afirmație și o negație. Oare într-adevăr există o diferență între Acela și Acesta? Oare într-adevăr nu există nici o diferență între Acela și Acesta? Acela și Acesta nu-și ating semenul. Locul unde se îngemănează se numește Pivotalul lui *Dao*. Capătul Pivotalului atinge centrul cercului său și corespunde Infinitului. Afirmația este infinită, iar Negația este, de asemenea, infinită. De aceea se spune că nimic nu se aseamănă cu Iluminarea.

Strădania de a înțelege indicația în sine ca fiind non-indicație pornind de la simpla indicație este mai curând sortită eșecului decât strădania de a înțelege că indicația în sine este non-indicație pornind de la non-indicație.⁹ Strădania de a înțelege calul în sine ca fiind non-cal pornind de la un simplu cal este mai curând sortită eșecului

8. Confucianiștii și moiștii sunt atât discipolii direcți, cât și indirecti ai lui Confucius și Mozi, întemeietorii școlilor confucianistă, respectiv moiștă. Referitor la elementele definitorii ale celor două doctrine, a se vedea în „Glosar de personaje” rubricile **Mozi**, respectiv **Kongzi**.

9. „Indicație” este termenul prin care am tradus caracterul *zhi*, care, potrivit comentatorilor chinezi, are mai multe semnificații. Înțelesul de bază este de „deget”. Derivat de la acest sens este acela de „a indica”, „a arăta”, respectiv acțiunea degetului arătător. Al treilea sens este acela de „a avea formă”, anume

decât strădania de a înțelege că un cal în sine este non-cal pornind de la non-cal.¹⁰ Cerul și Pământul sunt asemenea indicației, iar cele zece mii de lucruri sunt asemenea calului.

A putea este a putea; a nu putea este a nu putea. Calea se izvo-dește mergând, lucrul este astfel numindu-l. Cum este Astfel? Astfel este Astfel. Atunci ce este Altminteri? Altminteri este Altminteri. Așadar, lucrurile au ceea ce este Astfel; lucrurile au ceea ce este posibil. Nu există lucruri care să nu fie Astfel; nu există lucruri care să nu fie posibile. Prin urmare, în *Dao* se cuprind grinzi și coloane, urâțenie și frumusețe¹¹, vastitate, viclenie, înșelăciune, ciudățenie. Toate formează Unu. Acesta se împarte și se împlinește; se împli-nește și se risipește. Orice lucru care nu se împlinește și nu se risipește se adună iarăși și formează Unu. Numai cel pătrunzător știe că Unu se formează.¹² Acesta nu este folositor, ci trimite la tot ceea ce este comun. Ceea ce este comun înseamnă folosire; folosirea

acela că fiecare dintre cele zece mii de lucruri se diferențiază de celelalte prin aspect propriu, altfel spus prin ceea ce „indică” forma sa. În sfârșit, al patrulea sens este cel de „concept filozofic”, întâlnit prima dată la Gongsun Long în lucrarea *Zhiwu*, fiind echivalentul a ceea ce în Europa a fost denumit „lucru în sine”. De altfel, comentarii chinezi precizează că degetul este o parte a corpului, din cele 100 de componente. Noțiunile de „deget în sine”, respectiv „non-deget” nu pot fi exprimate prin forme particulare, ci numai prin opoziția lor binomială. Deși comentariul chinez se referă la „deget”, în traducere am folosit termenul „indicație”, căci în el se cuprind atât actantul („deget”, „indicator”), acțiunea propriu-zisă („a indica”), cât și obiectul acțiunii (totdeauna se indică ceva).

10. A se vedea *supra*, nota 9, comentariul referitor la „deget”, „indicație”. Așa cum degetul este o parte componentă individualizată a corpului, „calul” este un lucru din cele zece mii de lucruri, iar noțiunea de cal, în forma ei particularizată, capătă numeroase înfățișări. De aceea, ca și în cazul anterior, conceptualizarea a fost exprimată prin opoziția „cal”/„non-cal”.

11. În locul termenului „frumusețe”, în text figurează Xi Shi. A se vedea rubrica **Xi Shi** din „Glosar de personaje”.

12. În gândirea chineză, una dintre formele prin care se explică evoluția este diviziunea. Orice lucru ajuns la împlinire se divide. Fiecare parte, devenită un element diferit de lucrul inițial, se împlinește ca un alt lucru și, odată împlinit, acest alt lucru se divide la rândul lui.

înseamnă înțelegere; înțelegerea înseamnă obținerea unui rezultat, iar obținerea rezultatului este esența. Acesta este capătul. A sfârși fără a-i ști natura – aceasta se numește *Dao*. A-și osteni spiritul pentru a înțelege Unu fără a ști că el se aseamănă celorlalte se numește „Dimineața trei“. Ce se spune în „Dimineața trei“? Se spune că, hrănindu-și maimuțele cu Rodul Pământului¹³, Stăpânul le anunță: „Dimineața trei și seara patru.“ Toate maimuțele s-au înfuriat. Atunci, el se corectă: „Dacă-i pe-așa, dimineața patru și seara trei.“ Toate maimuțele s-au bucurat. În realitate, nu s-a schimbat nimic, dar bucuria și furia au avut același temei. De aceea, Omul Înțelept, armonizând Afirmatia și Negația, se oprește la Cumpăna Cerului. Aceasta se numește „dubla acțiune“.

În vechime, unii au ajuns să cunoască Existentul. Cum au ajuns aici? Ei considerau că la originea Existentului nu este nimic. Existentul este desăvârșit. Nu i se mai poate adăuga nimic. Alții socoteau că la originea Existentului se află ceva, dar acest ceva nu are limite. Alții credeau că Existentul este limitat, dar originea lui nu constă în Afirmatie și Negație. Când se manifestă Afirmatia și Negația, se pierde *Dao*. Când se pierde *Dao*, se împlinește pasiunea. Oare într-adevăr există împlinire și pierdere? Oare într-adevăr nu există împlinire și pierdere? Dacă există împlinire și pierdere, există și cântecul de lăută al lui Zhao Wen. Dacă nu există împlinire și pierdere, nu există nici cântecul de lăută al lui Zhao Wen.

Când Zhao Wen cânta la lăută, Shi Kuang bătea tactul, iar Huizi se sprijinea de un palmier. Cunoașterea celor trei învățați era deosebită. Fiecare a atins Desăvârșirea și a păstrat-o până la sfârșitul vieții. Iubind Cunoașterea, ei se deosebeau de ceilalți. Datorită acestei iubiri, doreau să-i facă pe cei care nu înțelegeau Cunoașterea s-o înțeleagă. Numai că astfel unul a sfârșit în confuzia dintre dur și alb¹⁴, iar fiul

13. Rodul Pământului (*Colocasia Antiquorum*) este o plantă cu tuberculi comestibili specifică regiunilor tropicale.

14. Problema distincției dintre „dur“ și „alb“ a fost pusă de Gongsun Long într-o lucrare păstrată până în zilele noastre, în care filozoful încearcă să separe

Bibliografie selectivă

Lucrări în limba chineză

- Cui Dahua, *Zhuangzi qijie* (*Zhuangzi, cu comentarii și explicații*), Zhongzhou guji, Henan, 1988.
- Fang Yong, Lu Yongpin, *Zhuangzi quan ping* (*Zhuangzi – opere complete, cu comentarii*), Bashu shushe, Chengdu, 1998.
- Guo Qingfan, *Zhuangzi jishi* (*Zhuangzi – cu note și comentarii*), ediția a IV-a, Zhonghua shuju, Beijing, 1985.
- Kong Qiu, *Lun yu yi zhu* (*Analecte[le lui Confucius], cu note și explicații*), Guji, Shanghai, 1995.
- Laozi, *Dao de jing* (*Cartea despre dao și de*), în *Er shi er zi* (*Douăzeci și doi de filozofi*), Guji, Shanghai, 1990.
- Sima Qian, *Shiji* (*Însemnări istorice*), Shanghai Shudian, Shanghai, 1988.
- Xun Kuang, *Xunzi* (*Cartea filozofului Xun Kuang*), în *Er shi er zi* (*Douăzeci și doi de filozofi*), Guji, Shanghai, 1990.
- Zhang Dainian, *Zhongguo gudian zhaxue jinian fanchou yao* (*Despre categoriile și conceptele filozofiei clasice chineze*), Zhongguo shehui kexue, Beijing, 1989.
- Zhang Gengguang, *Zhuangzi quan yi* (*Zhuangzi – opere complete, cu traducere în limba chineză contemporană*), Renmin, Guizhou, 1992.
- *** *Chun qiu zuo zhuan zhu* (*Cronica lui Zuo Qiuming și Analele perioadei Primăvară–Toamnă cu explicații*), Zhonghua shuju, Beijing, 1990.
- *** *Ci Hai* (*Dicționar enciclopedic*), Cishu, Shanghai, 1990.
- *** *Ci Yuan* (*Dicționar etimologic*), Shangwu, Beijing, 1992.
- *** *Shuo wen jie zi yi zheng* (*Dicționar etimologic al caracterelor simple și compuse, cu explicații și adnotări*), Qilu shushe, Shanghai, 1987.
- *** *Zhongguo da baike quanshu* (*Marea enciclopedie chineză*), vol. „Zhexue“ („Filozofie“) 1 și 2, Zhongguo da baike quanshu, Shanghai, 1987.
- *** *Zhou yi wai zhuan* (*Alte comentarii la Cartea Transformărilor din dinastia Zhou*), Zhonghua shuju, Beijing, 1990.

- *** Zhou yi yi zhu (Cartea Transformărilor din dinastia Zhou, cu note și explicații), Guji, Shanghai, 1990.
- *** Zhuangzi bu zheng (Zhuangzi, cu note și comentarii), Yunnan renmin, Kunming, 1980.

Lucrări în limbi europene

- Cheng, Anne, *Istoria gândirii chineze*, traducere din limba franceză de Florentina Vișan și Viorel Vișan, Polirom, Iași, 2001.
- Chuang Tzu, *The Complete Works of Chuang Tzu*, traducere din limba chineză de Watson Burton, Columbia University Press, New York, 1968.
- Confucius, *Analecte*, traducere din limba chineză de Florentina Vișan, Humanitas, București, 1995.
- Fung Yu-lan, *A History of Chinese Philosophy*, traducere din limba chineză de Derk Bodde, ediția a VIII-a, vol. 1, Princeton University Press, Princeton, 1983.
- Gernet, Jacques, *Lumea chineză*, trad. din limba franceză de Șerban Stati și Romulus Ioan Budura, vol. 1, Meridiane, București, 1985.
- Graham, Angus Charles, *Disputers of the Tao*, ediția a III-a, La Salle, Open Court, Illinois, 1993.
- Granet, Marcel, *La pensée chinoise*, Albin Michel, Paris, 1974.
- Hansen, Chad, *Language and Logic in Ancient China*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1983.
- Hansen, Chad, *A Daoist Theory of Chinese Thought. A Philosophical Interpretation*, Oxford University Press, New York, 1992.
- Kaltenmark, Max, *La philosophie chinoise*, P.U.F., Paris, 1972.
- Kohn, Livia, *Taoist Mystical Philosophy. The Scripture of Western Ascension*, State University of New York Press, Albany, 1991.
- LaFargue, Michael, *Tao and method: A Reasoned Approach to the Tao Te Ching*, State University of New York Press, Albany, 1994.
- Lavelle, Louis, *Traité des valeurs*, 2 vol., P.U.F., Paris, 1951.
- Needham, Joseph, *Science and Civilisation in China*, 7 vol., Cambridge University Press, Cambridge, 1954–1971.
- Nikkilä, Pertti, „Early Confucianism and Inherited Thought in the Light of Some Key Terms of the Confucian Analects. I. The Terms in *Shu ching* and *Shih ching* Confucian Analects“, in *Studia Orientalia*, Helsinki 53, editat de The Finnish Oriental Society, pp. 1–274, 1982.
- Robinet, Isabelle, „Chuang-tzu et le taoïsme «religieux»“, în *Journal of Chinese Religions*, pp. 59–104, 1986.

Călătorie liberă

- Robinet, Isabelle, *Lao zi et le Tao*, Bayard, Paris, 1996.
- Robinet, Isabelle, *Istoria daoismului de la origini până în secolul XIV*, traducere din limba franceză de Tatiana Segal, Herald, București, 2005.
- Robinet, Isabelle, *Meditație daoistă*, traducere din limba franceză de Tatiana Segal, Herald, București, 2007.
- Schwartz, Benjamin Isador, *The world of thought in ancient China*, Harvard University Press, Cambridge, 1985.
- Segal, Tatiana, *Valori morale în daoismul primitiv*, Orfeu 2000, București, 2001.
- Vandermeersch, Léon, *La formation du légisme. Recherche sur la constitution d'une philosophie politique caractéristique de la Chine ancienne*, École Française d'Extrême-Orient, Paris, 1987.
- Watts, Alan, *Dao: Calea ca o curgere de apă*, traducere din limba engleză de Dinu Luca, Humanitas, București, 1996.
- Wieger, Léon S. J., *Les pères du système taoïste*, Les Belles-Lettres, Paris, 1950.
- Wieger, Léon S.J., *Caractères chinois. Étymologies. Graphies. Lexiques*, Kuangchi Press, Taichung, 1972.
- Xunzi, *Calea guvernării ideale*, traducere din limba chineză de Luminița Bălan, Polirom, Iași, 2004.
- Yuan Ke, *Miturile Chinei antice*, traducere din limba chineză de Toni Radian, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.

CUPRINS

<i>Studiu introductiv</i>	5
I. Călătorie liberă	53
II. Despre unitatea lucrurilor	59
III. Hrănirea Principiului Vital	71
IV. În lumea oamenilor	74
V. Însemnul virtuții depline	85
VI. Preamăritul Maestru	92
VII. Suveranul potrivit	103
VIII. Picior palmiform	108
IX. Copita calului	112
X. Fur de sipete	115
XI. Naturalețe și îngăduință	121
XII. Cer și Pământ	129
XIII. <i>Dao</i> al Cerului	141
XIV. Mișcarea Cerului	151
XV. Idei gravate	161
XVI. Îndreptarea firii	164
XVII. Ape de toamnă	167
XVIII. Bucuria Desăvârșită	178
XIX. Înțelegerea Vieții	184
XX. Copacul de pe munte	193
XXI. Tian Zifang	202
XXII. Cunoașterea călătoreia în Nord	211
XXIII. Gengsang Chu	222
XXIV. Xu Wugui	232

XXV. Zeyang	246
XXVI. Lucrurile din afară	256
XXVII. Vorbe pline de miez	263
XXVIII. Cedarea guvernării	267
XXIX. Banditul Zhi	278
XXX. Despre săbii	290
XXXI. Bătrânul pescar	294
XXXII. Lie Yukou	300
XXXIII. Lumea Subcerească	307
<i>Glosar de personaje</i>	319
<i>Glosar de denumiri geografice</i>	344
<i>Glosar de locuțiuni</i>	350
<i>Glosar de unități de măsură</i>	353
<i>Bibliografie selectivă</i>	354